

**TOPRAĞINDAN KOPARILMIŞ BİR İNSAN:
“CENGİZ DAĞCI’NIN HAYATI VE ESERLERİ” ÜZERİNE**

Arş. Gör. İbrahim TÜZER*

Anahtar Kelimeler: Kırım Türkleri, Vatandan Koparılmış, Yurdunu Kaybeden Bir Adam, Roman İncelemesi, Üslûp.

Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN, **Cengiz Dağcı’nın Hayatı ve Eserleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, 604 s.

İnsanlar doğdukları, çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdikleri topraklara karşı kalbî bir alâka duyar ve bu yerlerden ayrı düştüklerinde tarifi pek mümkün olmayan huzursuzluğu derinden yaşarlar. Prof. Dr. İbrahim Şahin, “Cengiz Dağcı’nın Hayatı ve Eserleri” isimli kitabına, 1928’den sonra Sovyet Komünist emperyalizminin boyunduruğu altında acı çeken Kırım Türklerini ve bir yurdun gasp edilmesini anlatan, toprağından koparılmış bir insan olarak huzursuzluğu hat safhada yaşayan Cengiz Dağcı’yı konu etmektedir.

Çalışma ön söz, iki müstakil bölüm, netice ve bibliyografya kısmından meydana gelmektedir. Birinci Bölüm, “Cengiz Dağcı’nın Hayatı” genel başlığını taşımakta ve “Kızıлтаş Yılları”, “Akmescit Yılları”, “Savaş Yılları”, “Londra Yılları” isimleriyle dört kısma ayrılmaktadır. İkinci Bölüm, “Cengiz Dağcı’nın Eserleri” başlığıyla yine dört kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümde sanatçının kalem tecrübeleri, “Romanları ve Romancılığı”, “Hikâyeleri ve Hikâyeciliği”, “Günlükleri ve Hatıraları” ve “Cengiz Dağcı’nın Eserlerinde Dil ve Üslûp” isimleri altında incelenmektedir.

Prof. Dr. İbrahim Şahin eserine Cengiz Dağcı’nın şu sözleriyle başlamaktadır: *“Yurdunu kaybeden adam için hürriyetin bile bir mânâsı kalmadığını şimdi anlıyorum. İçinde doğduğum, gülüp oynadığım yerlerde benim dilim konuşulmuyor artık. Bir zamanlar, o topraklarda dilini konuşan insanların ne olduklarını da bilmiyorum. Son fırtına, ağacı devirdi. Bizler uçurduğu birkaç yaprak, boşlukta yolunu şaşırılmış, ümitsiz ve şaşkın, meçhul*

---

* Kırıkkale Üniv., Fen-Edb. Fak., Türk Dili ve Edb. Böl., ibrahimtuzer@yahoo.com

bir geleceğe doğru, yalpa vurup duruyoruz.”(s. VII) Bu sözler, toprağından, geçmişinden ve geleceğinden koparılmış “Yurdunu Kaybeden Bir Adam”ın, ruhî durumunu çok iyi anlatmaktadır.

Kitabın ön sözünde, on iki roman, beş günlük/hatıra ve yayımlanmış çok sayıda yazısı bulunan ve bunları Türkiye Türkçesi ile kaleme alan Dağcı'nın, Türkiye'de hak ettiği ilgiyi görmediğı belirtilmekte, bunun sebebi olarak da *“Türk aydınları arasındaki ideolojik kutuplaşma”(s. IX)* gösterilmektedir. Cengiz Dağcı'nın eserlerine karşı, Türk aydınının bir kısmının ilgisiz kaldığı, bir kısmının da onun kendi ideolojilerine uymayan eserlerini görmezlikten geldiğı ifade edilmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, *“Türkiye dışında yaşadığı için Türkiye'deki ideolojik sığlıktan bîhaber olan bir yazarın hayatını ve eserlerini konu aldığı”(s. IX)* dile getirilmektedir.

“Cengiz Dağcı'nın Hayatı” başlığını taşıyan Birinci Bölüm'de sanatçının yaşamı, ufak ayrıntılar da göz önünde bulundurularak kronolojik bir sıra ile anlatılmaktadır. Hayatının yanı sıra ilk edebî faaliyetlerinin de değerlendirildiğı bu bölümde, ilk olarak Dağcı'nın, “Kızıltaş Yılları”, çocukluğu/aile çevresi, ilk edebî etkileri ve sürgüne gitmesi, anlatılmaktadır. Babasının sürgünü sebebiyle, Kızıltaş'tan ayrılmak zorunda kalan Dağcı'nın bundan sonra “Akmescit Yılları” başlar. Bu dönem eserde, yazarın orta mektep yılları ve ilk edebî ürünleri, Pedagoji Enstitüsü'ndeki günleri, “Edebiyat Mecmuası” çevresinde geçen yılları ve gazeteciliğı konu edilerek dikkatlere sunulmaktadır.

“Bütün ömrüm boyunca annemin beni doğurduğu yere dönmeyi özledim.”(s. 12) diyen Dağcı'nın 1940-1946 yılları arasındaki hayatı kitapta “Savaş Yılları” olarak adlandırılmakta ve romancının Rus cephesinde Almanlara karşı geçirdiğı günleri, esirlik günleri, mülteci kampı ve evliliğı değerlendirilmektedir. Yazarın hayatının en zor ve sıkıntılı dönemi bu yıllardır. Romanlarının çoğunun konusunu, bu yıllara ait acı hatıralar oluşturmaktadır.

Birinci Bölüm'ün dördüncü ve son kısmında, Dağcı'nın 1946 yılında mülteci olarak geçtiğı İngiltere/Londra anlatılmaktadır. O yılların Londra'sıyla ilgili Varlık Dergisi'ne göndermiş olduğu mektupta Dağcı, şunları yazmaktadır: *“Vitrinler ışksız. Odalar soğuk. Giysiler üstünde mülteci kamplarının kokusu silinmemiş henüz. Ve Soho lokantalarının birinde ben, boynumu aşan bulaşık tabakları arasında alnımdaki terleri silerken, boynum bükük hayâlî bir dünya kuruyordum yüreğim içinde. Bağlı bahçeli bir dünya. Kırlarında kelebekler uçan,*

çardaklı evlerin saçaklarında serçelerin cıvıldaştıkları bir dünya. İnsanların benim dilimde konuştukları Kırım'a benzer bir dünya.”(s. 44)

Çalışmanın İkinci Bölümü'nü, Cengiz Dağcı'nın eserlerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Dört kısma ayrılan bu bölümde Dağcı'nın ilk olarak, “Romanları ve Romancılığı” değerlendirilmekte, konularına göre dört grupta toplanan eserler kendi aralarında farklı başlıklarla incelenmektedir. “Yurdunu Kaybeden Bir Adamın Hikâyesi” isimli bölümde “Korkunç Yıllar”, “Yurdunu Kaybeden Adam”, “Anneme Mektuplar” ve “Benim Gibi Biri” romanları, “Yalnızlığın Hikayesi”nde “Ölüm ve Korku Günleri”, “Badem Dalına Asılı Bebekler”, “Üşüyen Sokak” ve “Dönüş” romanları, “Tarihî Bir Şahsın Hikayesi” Adlı bölümde “Genç Temuçin” isimli roman ve “Kırım Türklerinin Trajik Serüveni”nde “Onlar Da İnsandı” ve “O Topraklar Bizimdi” adlı romanları incelenmektedir.

Prof. Dr. İbrahim Şahin, eserin ön sözünde “*roman değerlendirmelerinde mevcut tenkit ve tahlil metotlarından elden geldiğince yararlanılmaya çalışıldığını*” belirtmekte ve şunları ilave etmektedir: “*Cengiz Dağcı'nın romanları ve hikayeleri değerlendirilirken vak'â, şahıs kadrosu, bakış açısı, mekan ve zaman olmak üzere tenkidin beş ana unsuru göz önünde tutulmuştur. Önce, roman vak'âsının genel bir özeti verilmiş olup, vak'ânın önemli noktalarına dikkat çekilmiştir. Şahıs kadrosu incelenirken, kahramanların, fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik vasıfları üzerinde durulmuş; her romanın şahıs kadrosu, milliyetlerine, vak'ânın değişme ve gelişmesindeki rollerine göre tasnife tâbi tutulmuştur...Dağcının romanları incelenirken, anlatma, gösterme, özet, iç monolog (monologue interior) gibi tahkiye tekniklerinin Dağcı'nın romanlarındaki biçimi üzerinde durulmuştur...Özellikle Dağcı'nın eserlerinde ki tarihî devir incelenirken, ilgili devrin genel özelliklerine; başka bir deyişle “çağın ruhu”na (spirit of age) dikkat çekilmiştir.”(s. XI)*

Eserin İkinci Bölüm'ün ikinci kısmında, Dağcı'nın “Hikayeleri ve Hikayeciliği” değerlendirilmektedir. Modern Türk Edebiyatı'nda daha çok romancılığı ile tanınan Cengiz Dağcı, 1960'ların başından itibaren, Varlık Dergisi'nde, küçük hikayeler de yayınlamıştır. Romancının bu metinleri, “*küçük hikaye tarzının bütün özelliklerini taşırlar. Fakat bazı hikayeleri, muhtemel bir romanın parçaları gibidir*”(s. 469) Yazarın hikayeleri, “Varlık Sayfalarında”, “Yurdunu Kaybeden Bir Adamın Zamansız Çilesi”, “En Sonunda Bizim İhtiyar Savaşçı da Allah'ın Rahmetine Kavuştu” ve “Kırk Beş Yıl Boyunca, Kırimsız Yaşadı

Diye Gözlerini Hayata Kırım'ın Uzağında Yumacağını Mı Sandılardı?" başlıklarıyla incelemeye tâbi tutulmaktadır.

Aynı bölümün üçüncü kısmında ise yazarın "Günlükleri ve Hatıraları", "Londra Mektupları", "Yansılar", "Yansılar/2" ve "Yansılar/3" isimleri altında değerlendirilmektedir. Dağcının kaleme almış olduğu bu metinlerin en önemli yanı, yazarın mazisi hakkında birinci elden bilgiler vermiş olması ve yazarın o metinlerin kaleme alındığı dönemlere ait duygu ve düşüncelerini yansıtmasıdır. *"1985-1986'dan başlayarak, 1991'e kadarki süre içerisinde yazılan Yansılar, Yansılar/2, Yansılar/3 adlı çalışmalar, bir bakıma, onun yetmiş yıllık ömrünün bir değerlendirmesidir. Ömrünü, adeta Kırım Türklerinin uğradığı onca felaketi anlatmaya adanmış Dağcı, bu çalışmalarında, kendisiyle hesaplaşır. Ayrıca, birçok aktüel mesele hakkındaki düşüncelerini, etkilendiği edebî ve fikrî kaynakları, Kırım'ın ve kendisinin geleceğine ait düşüncelerini de bu çalışmalarda bulmak mümkündür."*(s. 527)

İkinci Bölüm'ün dördüncü ve son kısmı, "Cengiz Dağcı'nın Eserlerinde Dil ve Üslûp" başlığını taşımaktadır. Prof. Dr. İbrahim Şahin, Dağcı'nın dil ve üslûp özellikleri incelenirken, onun Türkiye dışında doğup büyümüş olan bir romancı olduğunu ve *"Türkiye Türkçesi dışında bir Türkçe ile yettiğini"* unutmamak gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim yazar, *"1950'lerde, Türkiye'deki dostlarından aldığı mektuplar ve onların gönderdiği Türkiye'de neşredilen edebiyat dergileri vasıtasıyla, Türkiye Türkçesi'ni tanır."* (s. 562)

Çalışmanın genel bir değerlendirilmesinin yapıldığı Netice kısmında, *"bir milletin yaşadıkları ile, o millete mensup bir ferdin yaşadıklarının aynı minval üzerinde şekillenmekte"* olduğu üzerinde durulmakta, *"böyle durumlarda, bir ferdin tarihi üzerine eğilmenin, aynı şahsın milletin tarihi üzerine eğilmek anlamına geldiği"* dikkatlere sunulmaktadır. Dolayısıyla, *"Cengiz Dağcı'nın romanlarındaki dünya, ferdî olarak Dağcı'nın şahsî tarihi olabileceği gibi mensup olduğu Kırım Türklüğü'nün de tarihidir."* Şahin, *"1938-1945 yılları arasında meydana gelen bu savaşla ilgili olarak hazırlanmış hiçbir belgeselde, yazılmış hiçbir romanda, hikâyede, şiirde, piyeste ve çekilmiş filmde, Türklerin bu savaşa iştiraklerinden ve bu savaşta yaşadıklarından söz edilmediğini"* belirtmekte ve Dağcı'nın romanlarının *"yazılmamış bir tarihi arayan ve belgesel değeri olan edebî metinler"*(s. 585) olduğunu kaydetmektedir.

Eserin Bibliyografya bölümü, “Cengiz Dağcı’nın Türkiye’de Neşredilen Eserleri” ve “Faydalanılan Diğer Kaynaklar” olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Yazarın 1958 yılı ile 1996 yılı arasındaki kalem tecrübeleri, titiz bir araştırma sonucu bulunmuş ve kronolojik bir sıra içerisinde verilmiştir. Bu bibliyografyadan, Dağcı’nın romanlarının, tarihleriyle beraber, kaçar defa basıldığını öğrenmemiz mümkündür.

Gerekli görülen her ayrıntı üzerinde ısrarla durularak hazırlanan, araştırma, inceleme ve değerlendirme safhalarından geçirilerek meydana getirilen bu eser, Cengiz Dağcı’nın karanlıkta kalmış olan yönlerine ışık tutmaktadır. Bu çalışma, toprağından koparılmış olmayı, bir ömür boyu en büyük huzursuzluk olarak yaşayan ve eserlerinde bu huzursuzluğu dile getiren Dağcı’nın Türk edebiyatındaki gerçek yerini almasına yardımcı olacaktır. Bu eserin, köklerine sınımsız tutunmaya çalışan bir yazarın macerasını merak eden ve metin incelemesiyle ilgilenen herkese yararlı olacağı düşüncesindeyiz.